

Fjeld-Ljom

September 2021

Gratis avis!

Bli medlem av
Pressemuseet
Fjeld-Ljoms
venner!

Ane Thon Knutsen mener Falkbergets ord fortsatt gjelder

„Rott jer sammen!”

Av Ane Thon Knutsen
PhD Grafisk Kunst

Ikke sjelden sender jeg en takk til tilfeldighetene for at jeg har blitt født da jeg ble. Å skrive en artikkel om kvinnekamp innen typografifaget har jeg vegret meg for, fordi det er vanskelig å ikke bli forbanna.

«Det er de beskjørtede, der skaber slike forhold — det kribler og kravler af dem i alle fag og fuger i Gutenbergs hellige haller. (...) Der er stor efterspørsel efter tjenestepiger, saa jentene behøver ikke at sulte, om de legger vinkelhaken bort.

Men for oss mannfolk er det værre! Faa af os kan koge og skure, hvad vi nu vistnok blir nødt til å lære oss; for enden vil nok bli den — hvis der da ikke blir nogen forandring i de nuværende forhold — at vi faar det lidet oppbyggelige syn, at sættere staar ved komfyren, mens hustruen og døtrene arbeider ved kassen.»

Typografenes fagblad i 1902. Tenke seg til at dette ble realiteten 100 år etter, med alt vi har greid å krible oss til; stemme-

Kvinnelige settersker — underbetalt og uglesett av sine mannlige kolleger.

Artikkelforfatteren sammen med Bjørn-Erik Eriksen, ved ombrekingsbordet i Pressemuseet Fjeld-Ljom.

rett, barnetrygd, pappaperm. Ikke nok med det, jeg har til og med klart å koge, skure OG trykke i min helt egen Gutenbergske hellige hall, fordi arbeid ermenn og kvinner har kjempet frem 36 timers uker og heltidsbarnehager.

Jeg ble født samme året som Macintosh ble lansert og vokste opp i en tid der grafiske teknikker var fritt for alle gjennom hjemme-pc. Min tilnærming til boktrykk kommer fra det digitale formfrihet og for meg inviterte boktrykk til et taktilt uttrykk med mulighet for kunstnerisk eksperimentering. Jeg vet rett og slett ikke om jeg nedstammer fra boktrykkerindustrien, men kanskje heller fra selvlærte kvinner som trykket og selvpubliserte under modernismen, hvor selve målet var å utfordre konvesjoner.

Disse kvinnene som kom fra over- eller middelklassen, var klar over kvinners kår uavhengig av klasse, og skrev og publiserte arbeider som var viktig for kvinnekampen, både på fabrikkene og i salongene. En av de messt markante er Virginia Woolfs «Et eget rom», selvpublisert i 1928 på The Hogarth Press, der hun satte og trykket bøker selv.

Hennes mann, Leonard Woolf skrev sin biografi Beginning Again, at han som engasjert sosialist deltok på møter blant arbeidervinner. Han kaller påstanden om at kvinner er mer emosjonelle og irrasjonelle en vulgær feilslutning, og hevder utfra sin erfaring at det er tvert om. Leser vi disse utbruddene fra Typografenes fagblader er det ikke utenkelig at han har rett.

...«Setter-jomfruen handler mot Guds og naturens lover, hun begaar synd mot seg selv og samfundet. Det kvindelige konstitusjon taaler ikke blygift. Brystene er i veien under arbeidet. I utlandet har det vist sig at 50 prosent av de kvinder som arbeider i typografifaget ikke kan føde barn normalt».

I 1928, inspirert (men ikke oppmuntret) av Virginia Wolf, opprettet poet, kunstner og aktivist Nancy Cunard The Hours Press i Frankrike. Hun engasjerte en typograf, Herr Levy, for å lære henne det grunnleggende og spurte hvor lang tid det tok. «Syv år», svarte han og forklarte hvordan man måtte begynne med å feie gulv. Cunard svarer: «Takk og lov, det blir ikke noe av den slags, her. Vi kommer til å kjøre på. Min intensjon er å lære alt jeg kan av deg så raskt som mulig, for så å kunne jobbe uten deg (...).

«Og da sa Levy «vil du og Monsieur Aragon fly i strupen på aksepterte konvensjoner og etablerte regler, (...).

Cunard svarer «Monsieur Lévy, anse dette som et eksperimentelt sted når du begynner å tenke på konvensjonelle regler».

100 år etter kan vi kanskje konkludere med at forandring er uungåelig og at ingen kunne ha forutsett den gang at boktrykkens største håp for overlevelse som en immateriell kunnskap er kunsten. Det blir de ukonvensjonelles evner til å utvikle teknologien videre i tråd med den digitale utviklingen som må holde faget levende de neste 100 år. Bare en ting gjelder med andre ord, gammel som ung, trykker som kunstner: Å holde trykkpressen i gang, og det kan vi få til om vi følger Johan Falkbergets oppfordring i sin revolusjonære pamflett fra 1918 «Rott jer sammen!»

En nestor er gått bort

Meldingen om Torbjørn Torgersens bortgang nådde dugnadsgjengen i Venneforeningen til Pressemuseet Fjeld-Ljom kort tid før sommerens samling i avis-huset på Røros. Det er virkelig en av nestorene blant museets venner som nå uteblir fra dugnadene. Torbjørn etterlater seg et savn og et stort tomrom, og vi vil for alltid forbinde hans stillfarne vesen og lune humør med de mange timene og dagene han brukte ved den gamle trykkpressen på Røros.

Det siste året har helsa skrantet, og han måtte i fjor høst melde avbud til dugnadssamlinga. Heldigvis var ikke formen dårligere enn at han kunne tre støttende til på telefon når problemene tårnet seg opp for «lærlingene». Nå må vi greie oss på egen hånd, uten Torbjørns fagkunnskap.

I mer enn 30 år arbeidet Torbjørn i avishuset Agder. Han ble pensjonist ved millenniumskiftet, men fortsatte i ti år in i pensjonstilværelsen som sommer-

vikar i Agders trykkeri. Da han i 1970 begynte i Agder, støpte han trykkplatene i bly og trykket avisen i sort hvitt. Midt på 1970-tallet nådde offsetten Flekkefjord. Torbjørn Torgersen lærte seg raskt rotasjonspressens mange finesser og finurligheter og kunne skru og mekke på pressen ned til minste lille mutter. Da overgangen til databasert produksjon kom på slutten av 1980 tallet, ble Torbjørn ansvarlig for denne tteknikken.

Som redaktør Kristen Munksgård i Agder skriver i sitt minneord: Torbjørn var en krumtapp i avishuset.

Slik han også ble det i Venneforeningen i Pressemuseet Fjeld-Ljom, gjennom sin mangeårige innsats, helt siden museets spede begynnelse.

Torbjørn Torgersen ble 85 år gammel Vi lyser fred over hans minne.

For Venneforeningen til Pressemuseet Fjeld Ljom Per Hvamstad

Kort mellomspill med offset

Pressemuseet Fjeld-Ljoms første etasje rommer teknisk utstyr som ble benyttet til produksjon av avis med bly, og mange har besøkt museet og hatt glede av å se hvordan avis ble til i gamle dager. Mindre kjent er det at Fjeld-Ljom en kort periode også ble produsert i offset i det samme avishuset.

I 1975 flyttet redaksjonen fra avishuset ved Hyttelva til nye lokaler i Stengelgården i Bergmannsgata. Samtidig ble selskapet Røros-Trykk etablert og andre etasje i avishuset gjort om til setteri, montasje- og repro-

RAPPORT

Odd Gullikstad, som var med i denne omleggingen fra bly til pasteup, er fortsatt i faget, og har bistått venneforeningen til Pressemuseet med å lage en rapport om tiden med offsetproduksjon.

Alle maskiner som ble benyttet i andre etasje i denne perioden ble flyttet ut av huset da Røros-Trykk fikk nye lokaler, men en del dokumentasjon er bevart i form av bilder fra produksjonen på 1970-tallet. I Pressemuseets andre etasje finnes også mange av de tabloidsidene som ble produsert her.

Offsetproduksjonen av Fjeld-

Ljom på 70-tallet ble gjort med teknikker som også hører historien til nå. Tekst og titler ble produsert på første generasjon fotoseettere, som kan sammenlignes med enkle men omfangsrike datamaskiner. Montasjen på sidene skjedde med papirkniv og voks (lim). Veien til trykk gikk så via sidefilmer og trykkplater, med betydelig innslag av kjemisk bad.

Reprokameraet sto sentralt i denne produksjonen.

Rapporten om dette mellomspillet i produksjonen av Fjeld-Ljom ligger tilgjengelig på nettsidene våre.

fjeld-ljom.no / pressemuseet / offsetproduksjon.

Ragnar Løkken og Odd Gullikstad med eksempler på pasteup fra 1975, da Fjeld-Ljom ble produsert i offset i avishuset.

Odd Gullikstad monterer sidefilm.

Pressemuseet

Fjeld-Ljom.

Redaksjon, teknisk produksjon, dugnad og forpleining:
 Carl Peter Løken - Tore Tøndevold - Ane Thon Knutsen
 Marit Brandsnes - Jens Hystad - Tor Ivar Bjørnå
 Bjørn Erik Eriksen - Guri Annikki Torgersen - Arne Wold
 Ragnar Løkken - Per Hvamstad - Jan Erik Øvergård
 Gunnar Tronesvold - Torbjørn Eng - Arvid Rotbakken
 Synnøve Nitter - Anne-Kristine Løken
 Trine Schmidt - Einar Galaaen - Jon Ola Kroken
 Klisjeer: Marit Brandsnes, Arbeiderbevegelsens FHS

Sats og trykk: Pressemuseet Fjeld-Ljom

Ny regjering

Det er ikke ofte at ærverdige Fjeld-Ljom, i blysats, kan ønske ei ny regjering velkommen. Til og med før den er helt etablert. Vi ser med forventning fram til den nye regjeringa og forventer stor innsats innen museums- og kulturvern og at den frivillige innsatsen får sin plass og aksept.

Før sommeren behandlet Stortinget museumsmeldinga «Musea i samtida. Tillit, ting og tid». Komiteen hadde kritiske bemerkninger til meldinga og den frivillige innsatsen, eller retttere sagt mangel på sådan. Det ble konstatert med beklagelse at frivilligheten har stått på stedet hvil. Komiteen understreket at mer profesjonell styring og flere faglige stillinger ikke skal erstatte et nært samarbeid med frivillige. Komiteen så på de frivillige som en stor ressurs for museas arbeid og som ei viktig bru til samfunnet rundt musea, det gjelder ikke minst i formidling av ikke-materiell tradisjon, arbeidsoperasjoner og kultur der frivillige er vesentlige kunnskapskilder.

Det er bare for den nye regjeringa å ta fatt!

Komiteens flertall, Ap, Sp, SV og Frp meinte at regjeringa i for liten grad har tatt alvor i disse utfordringene innover seg, og at museumsmeldinga i for liten grad foreslår endringer som kan skape vekst i det frivillige engasjementet rundt våre museer. Komiteens mindretall, nå regjeringsgrunnlaget, Ap, Sp og SV, fremmet dessuten følgende forslag: «Stortinget ber regjeringen gjennomføre et høringsopplegg med frivillige knyttet til dagens museer og deretter på egnet måte fremme forslag i Stortinget om tiltak som kan stimulere til økt frivillig engasjement i alle deler av museums-Norge.»

Stortinget har gitt klar beskjed om mer aktivt samvirke mellom profesjonell og frivillig innsats i norsk museums- og kulturvernarbeid. Det er ei oppmuntrende melding for Pressemuseet Fjeld-Ljoms venner. Dugnadsgjengen representerer en unik kompetanse når det gjelder gammel avisteknikk. Dette er en kompetanse som må vedlikeholdes og utvikles. Frivillig innsats må styrkes lokalt og sentralt!

Per Hvamstad

Godt fullført
«Anna fra Røros»

I 30 bøker med til sammen 7500

sider har noen av oss de siste fire årene kunnet følge den fiktive hovedpersonen Ingeborg Anna Smedbakken fra Røros. fra hun er 19 til hun blir 26 år gammel, gjennom årene 1912 til 1919.

Disse bøkene i bokserien Norske Serier utgitt av Cappelen Damm følger et nokså fast mønster. En sterk og god kvinnelig hovedperson, mye kjærlighet og mye dramatik, og gjerne et nokså skarpt skille mellom gode og onde personer. Alle bøkene slutter med et dramatisk høydepunkt for å spikre fast interessen til videre lesing. Bøkene selges i matvarebutikker heller enn i bokhandlere, og de kan abonneres på.

GRUVEULYKKE

Anna kommer fra fattige kår på et småbruk på Røros der bestefaren også driver en smie. Men moren gifter seg med en tysk gruveingeniør med adelige aner. Så fram til Anna er ti år gammel bor de i gruvebyen Freiberg i Tyskland. Da dør faren i en gruveulykke, og Annas mor og de to barna fryses ut av de adelige slektningene og må flytte tilbake til småbruket på Røros.

I bøkene hører vi lite om gruvevirksomheten i Røros bortsett fra røyken og nedfallet fra smelteverket. Vi hører desto mer om handelshusene og klesfabrikken, om Rørosmartnan og dagliglivet ellers. Etter en tid går det bedre med Anna og hennes familie. Anna forelsker seg i flere menn og gifter seg med Johan. Og hun er et godt menneske som tar til seg tre barn i tillegg til det ene hun føder.

LOKALAVISA

Far til Annas beste venninne er redaktør i lokalavisa Bladet. Oslo-mannen Johan Fjeld blir journalist i Bladet og etter hvert fungerende redaktør, og det er Johan som blir Annas mann. Også Annas venninne og dennes søster arbeider i Bladet. Vi får derfor i bøkene skildret hvordan det var å redigere en lokalavis på denne tiden, forholdet mellom byens mektige menn og avisa, og konflikter mellom de skrivende i avisa og typografene.

Bortsett fra en reise til Tyskland under første verdenskrig tar forfatterne oss også med til Sverige (der Annas onkel har diverse forbindelser) og til Oslo (for legebesøk og forretningsreise). Høsten 1918 rammer spanskesyken også Røros, og flere av bokas bipersoner dør. Det er særlig interessant å lese om hvordan spanskesyken påvirket folk den gang sammenlignet med vår erfaring under den nåværende korona-epidemien.

Utfra min kunnskap om Røros spesielt og norsk historie generelt synes jeg bøkene greier å gi et troverdig og ikke minst spennende bilde av hvordan det

Spanskesyken rammer Røros mot slutten av første verdenskrig, og heller ikke Annas nærmeste går fri.

kunne ha vært å leve i Røros på denne tiden.

Forfatterne av Anna fra Røros er Annikki Torgersen og Jan

Erik Øvergård (under forfatternavnet Annikki Øvergaard).

Vidar Eng
Historiker

Hundenytt for 100 år siden

Historiens gang avspeiler seg i avisspaltene når man går tilbake til årgangene for hundre år siden. I Fjeld-Ljom fra den gang har vi funnet to annonser som hver for seg sier litt om hundehold på den tiden.

Lensmanskontoet hadde ansvaret for å beskatte hundeholdet. Reglene var ganske strenge og årlig hundeskatte var satt til 10 kr (220 kr i dagens kroneverdi), så det var kanskje ingden

ublu skatt.

Alle hunder skulle utstyres med halsbånd med eiers navn og adresse. Hittede hunder som ikke ble gjort rede for ville lensmannen enten «la dræpe eller selge», som det heter i annonsen.

I samme avis har O C Krog en annonse der han utlover 50 kr for det lykkes legen å vekke ham. Under sykdommen hadde han fått en forstyrrelse på synsnerven som gjorde at han

Sovesyke

Avisen rapporterte om flere tilfeller av sovesyke. En mann fra Tynset som hadde vært på reise til Trondheim, husket lite og ingenting fra reisen. Ved hjemkomsten falt han «i en dødlignende søvn», melder avisa. Sønnen varte halvannet døgn annonsen der han utlover 50 kr for det lykkes legen å vekke ham. Under sykdommen hadde han fått en forstyrrelse på synsnerven som gjorde at han

Ragnars
Fotohjørne

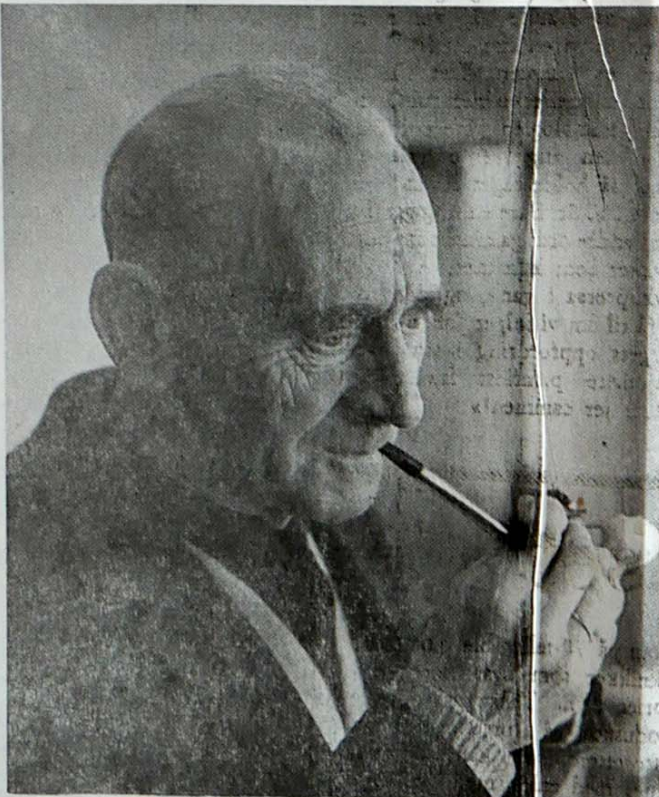
Ragnar Løkken er rørosing og aktivt dugnadsmedlem i Venneforeningen til Pressemuseet Fjeld-Ljom, der han også sitter i styret.

Mitt første møte med veteranene i «Retten» var da jeg i 10-årsalderen fikk tilbud om jobb som avisbud. Skoledagen starta først kl. 11.00 denne vinteren, så det passet bra å ta enrunde for å dele ut aviser.

Om jeg ikke husker feil gikk min rute oppover Sykehusveien, Asveta, Pelsanger, Hauagløtta og opp mot Sjøbakken.

Syntes det var spennende da jeg om morgenen ankom «Retten» og hørte duren fra flattrykkpressa.

Trykkeren, Ole Pelle, sammen med Olav Solli, som var teresse for avis, er uvisst, men avisas forretningsfører, hadde mange år senere fikk jeg ansette begynt i avisa som vitelse som typografelærling.

Olav Solli har fått fyr på pipa.

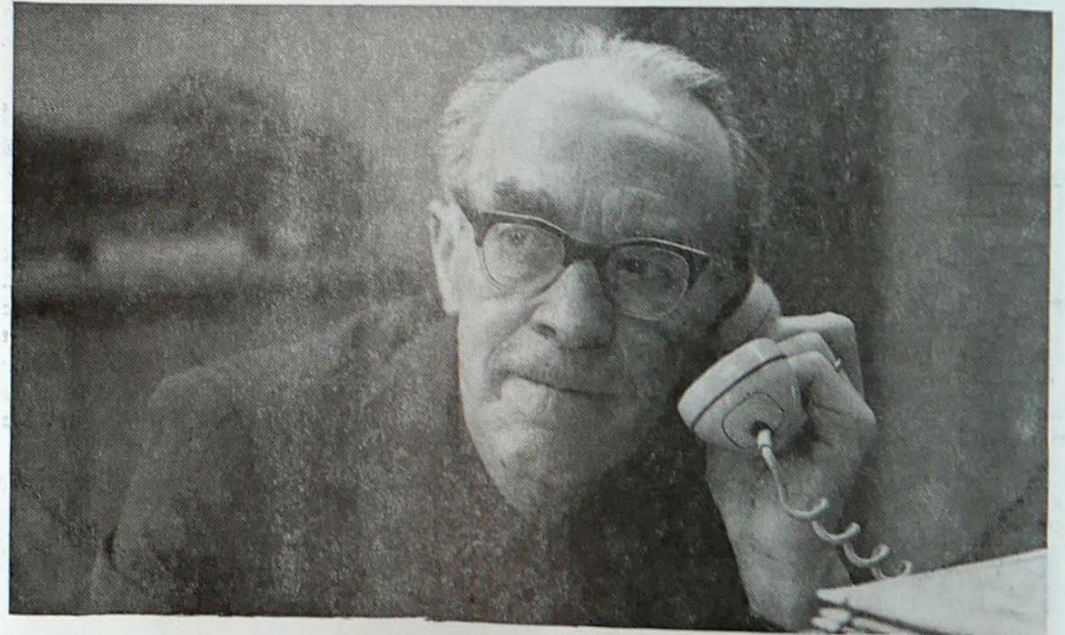
sergutter. En gang var trykkinga forsinket, og jeg måtte avbryte ruta mi for å nå skola. Den dagen var det noen abonnenter oppmed Sjøbakken som ble foruten avis.

Om tiden som avisbud gjorde sitt til at jeg fatte spesiell inmen med Olav Solli, som var teresse for avis, er uvisst, men avisas forretningsfører, hadde mange år senere fikk jeg ansette begynt i avisa som vitelse som typografelærling.

Foslandgården, var det ikke skjedd store forandringer, og Ole og Olav hørte fremdeles til den faste staben.

I 1970 da avisa flyttet inn i nye lokaler og gikk over til offsettrykk, fikk Ole jobb i ekspedisjonen, mens Olav hadde en mer fri jobb i avisa.

Husker en gang jeg måtte ta over trykkinga av avisa. Karl

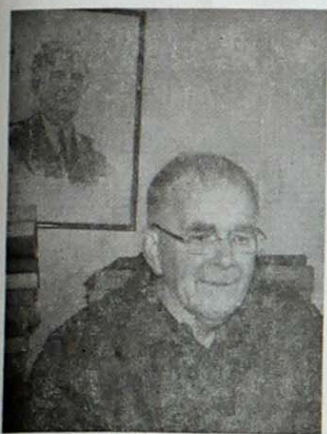
Ole Pelle i ekspedisjonen i «Retten».

Ole Solli, som trykte til vanlig, måtte ha fri en uke. Var ikke fritt for at jeg var en smule nervøs da jeg startet opp pressa om søndagskvelden. Heldigvis kom jeg meg gjennom uka uten store vanskeligheter.

Ole og Olav fikk en lang fartstid i «Retten». De tjente avisa tro i gode og dårlige tider i nærmere 55 år.

Ole Pelle betjente flattrykkpressa Foslandgården i nærmere 30 år.

Einar Galaen har i flere omganger vært redaktør i Fjell-Ljom. Nå er han med på dugnaden i andre etasje i avishuset. På veggen, en annen bidragsyter til avisa: Johan Falkberget.

Dugnad i andreetasjen

I andre etasje i avishuset Fjell-Ljom ved Hyttelva på Røros, var det redaksjon og ekspedisjon fram til midten på 1970-tallet. Da flyttet redaksjonen til Stengelgården, mens Røros-Trykk overtok andre etasje som produksjonslokale (se artikkel på side 1).

Siden høsten 2020 har en lokal gjeng vært samlet i andre etasje for å systematisere og registrere alt materiale der.

Tanken er at andre etasje skal tilbakeføres og settes i stand slik lokalene var da redaksjon og ekspedisjon hadde sine kontor her. Dette omfatter også gjenoppbygging av et mørkerom for framkalling av film og kopiering av bilder, slik redaksjonen hadde tidligere.

Dugnadsarbeidet vil bli videreført i tiden framover, og skjer i nært samarbeid med Røros-museet.

Linotype 61401 – 70 års historie

Av Tore R. Tøndevold
Tidligere rådgiver ved Norsk håndverksinstitutt

For bare mellom 45-50 år siden var settemaskiner i bruk i avis- og trykkerier her i landet. Denne settemaskina har i hovedsak vært i bruk ved et stort trykkeri, og er i dag ei reserve-maskin i Pressemuseet Fjell-Ljom.

Først litt historie. Et avis- og trykkeri fra den tida var med sammen- settingen av yrkesgrupper å regne som en helhet. Det var redaksjonen, håndsetteren, maskin- setteren, ombrekkeren og tryk- keren. Alt foregikk i en prosess, alle var avhengige av hverand- re og alle var på samme sted og så lokalt som mulig.

PRODUSERT I 1949

Settemaskinene tok for det meste over håndsetteren sitt arbeid. Disse maskinene har sin opprinnelse helt tilbake på 1820-tallet, men de velfungerende og enmannsbetjente sette- maskinene, såkalte linjestøpe- maskiner, kom i ordinær serie- produksjon midt på 1880-tallet. Her til lands kom maskinene i vanlig bruk omkring 1910-1915, og med stadige forbedringer var disse i handelen helt opp til midten av 1970-tallet. Vi snak- ker her om to typer settemas- kiner, Linotype og Intertype. Pressemuseet har i dag fire set- temaskiner, to av hver type,

hvor den ene er «Maihaugen- maskina».

«Maihaugenmaskina» modell 31 nr. 61401 ble produsert mel- lom januar og juni 1949 og le- vert til Norge raskt i etterkant. Dette er opplysninger fra Line- casting Machinery i England. Så er det den historiske veien videre for denne maskina.

På vengene som holder avleg- germekanismen og magasinet med matriser er det vanlig å nummerere maskinene som sto i rekke i et avis- eller tryk- keri. Maihaugenmaskinen har forskjellig nummer på hver van- ge, 4 og 7. Dette kan tilsi at den enten har stått i to forskjellige trykkerier eller har skiftet plass i rekken av maskiner. En annen mulighet er at toppen av maski- na er byttet ut fra en annen maskin og dermed fått to for- skjellige nummer.

En tid var det hevdet at «Mai- haugenmaskina» tidligere sto i avis- huset Lillehammer Tilskuer Gudbrandsdølen (Laagen) på Lillehammer. Dette er imidler- tid avkreftet da maskinene der aldri var nummerert.

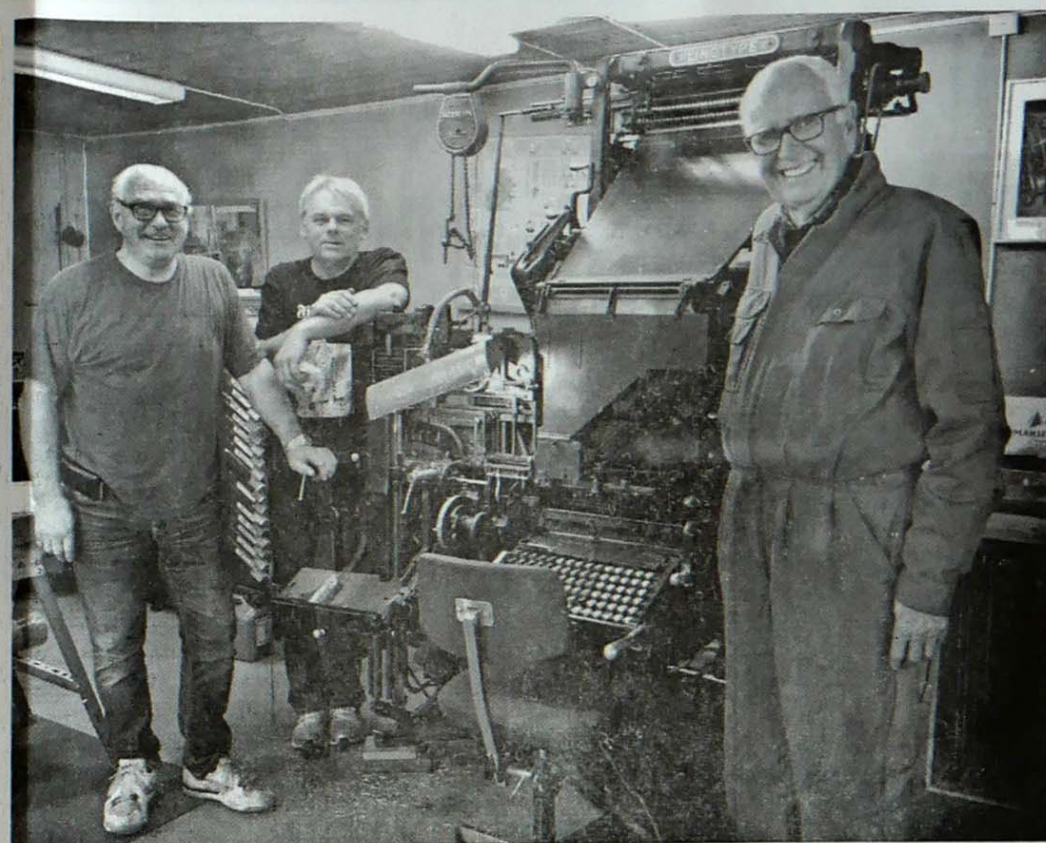
I opplysninger som er ned- skrevet ved Maihaugen, nå Stif- telsen Lillehammer museum, står det at maskina ble gitt som gave fra Centraltrykkeriet til Maihaugen sin samling av gam- le verksteder i slutten av 1980- eller starten av 1990-årene. Ut fra nummereringen, nevnt over, synes dette også korrekt ut fra

at Centraltrykkeriet hadde man- ge settemaskiner i system og i rekke.

GAVE TIL PRESSEMUSEET

Det grafiske verkstedet på Maihaugen inneholdt en rekke maskiner og utstyr brukt i tryk- kerier, samt et boktrykkerverk- sted. Settemaskina var et yndet objekt å vise fram til besøkende, og var operativt ved museet om lag fram til 2013.

«Maihaugenmaskina» ble gitt bort som gave til Pressemuseet Fjell-Ljom i 2015 og etter en del reparasjoner og grundig gjennomgang og vedlikehold står den i dag som en fullt ut funksjonell maskin i sidebygget ved museet, det røde bygget.

Artikkelforfatteren sammen med Jens Hystad (t.v.) og Carl Petter Løken (t.h.) foran «Maihaugenmaskina». Hundrevis av dugnadstimer er lagt ned i å få maskina operativ igjen.

Linotype Modell 31 nr. 61401, slik den stod på Maihaugen i mange år, før den ble gitt til Pressemuseet på Røros

Gamle Glimt

Hva skrev avisene om for hundre år siden?

Her kommer noen korte glimt fra lokale nyheter som redak- tøren i Fjell-Ljom satte på trykk.

VANN OG BRØD

Militærnektelsen i Alen, Olaf Torske, som for en tid siden ble dømt til 100 dagers fengsel for å ha nektet å utføre sin verne- plikt, har nå vedtatt dommen, noe Han tenker å avsone den med vann og brød for å bli ferdig så snart som mulig.

SOM NYTT TØY

Trondhjems dampvaskeri har opprettet filial på Røros. Avis-

melder at de har hatt anledning til å se en del tøy som er renset og resultatet er storartet. Tøy- et ble som helt nytt etter be- handlingen, skrives det begeist- ret. Prøver av renset tøy er ut- stilt hos M. Engzelius & Sønns manufakturforretning.

MELLOMRIKSBANEN

Muligheten for å bygge en ernbane fra Røros til Sverige ble jevnlig omtalt i avisene på Røros. Interessen for mel- omriksbanen var stor lokalt, men møtte en kald skulder i departementet. Spørsmålet må hovedstyret for jernbanen og i utstilt til en senere tid, konklud- er, derte man i hovedstaden, noe man nå hundre år etter trygt kan si skjedde.

MARTNAN

Rørosmartnan i 1920 var godt besøkt, melder Fjell-Ljom, Stedets forretninger har for ti-

den store varelagre av gammelt innkjøp, og prisene er meget ri- melige. Vi hennstiller til alle at foreta innkjøp nå. Man vil stå seg på det, mener redaktøren. Skinnprisene var også høye dette året. Kalveskinn opptil 22 kr., skinn av rev opp i 140 kroner og røyskatt 18.

SKIRENN

I februar 1920 hadde Røros kilag et 30 km langrenn, og det var første gang et så langt renn ble arrangert. 13 løpere stilte til start og løypa gikk fra 'onheim, nordover forbi Ny- Vonheim, nordover forbi Ny- plassen og oppover Erlidalen. Derfra over fjellet til Djupsjølla, over Stikkilsåsen, Skåkåsen om Småsetran og tilbake til start. gi opp» som avisa skriver. Vant gjorde Julius Johnsen på 2 timer og 55 min

Fra et «uregulert liv»

Når en «junior» på 80 skriver bok, går det fort i svingene. Det er nettopp det det gjør i boka «Et uregulert liv» som Per Oscar Andersen jr. (80 år) nettopp har gitt ut. Andersen jr. kom inn i Fjell-Ljom som leverandør av klisjeer. I lang tid måtte klisje- ene leveres fra garasje på Jylland, til Andersen dukket opp. Han kunne levere klisjeer fra badet. Med oppvekst og yrkesliv i Kemi- grafia a.s. var produksjon av kli- sjeer sikret. Nå er utstyret og kunnskapen formidlet videre til «ungdommen» i dugnadsgjengen, Marit Brandsnes, som til alt øv- ermål er lærer ved Arbeiderbe- vegelsens Folkehøgskole i Ring-

saker, med grafisk teknologi og kunst på studieplanen. Et glit- tidlig moderne teknologi! rende eksempel på videreføring

Per Hvamstad

Bli medlem av

**Pressemuseet
Fjell-Ljoms Venner**

Personlig medlem kr 300,-
Foreninger, lag kr 750,-
Firmaer, bedrifter kr 1500,-

Innbetaling til kto. 4280.05.29020

Nå også med VIPPS: 513265

Organisasjonsnr. 998 587 611

Venneforeningen er åpen for alle interesserte som vil støtte Pressemuseet Fjell-Ljom på Røros

Vårt formål er å sørge for at det også i framtida kan trykkes avis på gammelmåten med bly- og sats. Det betyr at det gamle utstyret må holdes vedlike og suppleres og vi må sørge for at vi har en dugnadsgjeng som kan sitt fag og kjenner maskinene.

Vi arbeider videre med å bygge opp ei samling med teknisk utstyr som viser utviklinga knyttet til produksjon av avis i bly.

En viktig oppgave er å innrede annen etasje, ekspedisjon og redaksjon, slik det var de siste åra Fjell-Ljom ble produsert i det gamle avis- huset ved Hyttelva.

Et unikt teknisk og intellektuelt kulturminne.

Besøk vår nettside: www.fjell-ljom.no

Besøk Røros og «Pressemuseet Fjell-Ljom»

— et komplett avis- hus

Kontakt Rørosmuseet, på tlf. 72 40 61 70

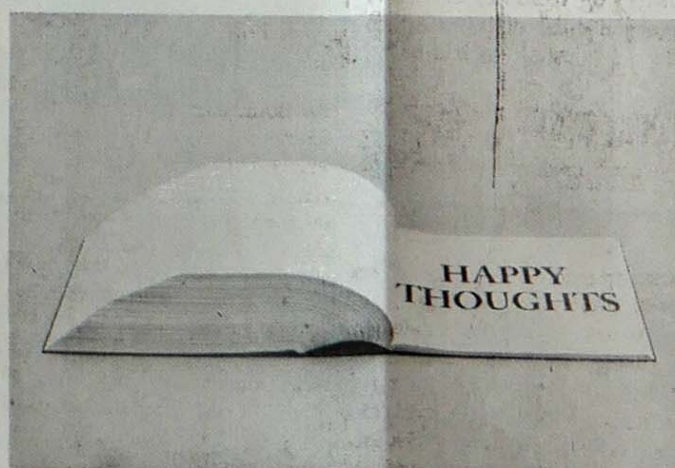
Boktrykk på høstutstillingen

Ane Thon Knutsen er antatt på Statens Høstutstilling 2021 med sitt doktorgrads- arbeid «The Mark on The Wall», en adaptasjon av den første novel- len Virginia Woolf publiserte på eget forlag, skrevet mens hun lærte seg selv å sette blytyper i 1917.

Novellen er gjengitt i sin helhet på 1837 originaltrykk i A3-format, satt og trykket med løse typer i kunstnerens eget trykkeri.

Arbeidet er en refleksjon over hvordan setting og trykking på- virker tanken og skriften. Ver- ket ble produsert stedsspesifikt for en av overlyssalene på Kunstneres Hus og vist janua- ar 2019 som en del av PhD-pro- sjektet hennes ved Kunstnøg- skolen i Oslo. Boken er nå et selvstendig verk som inneholder alle originaltrykkene med rifter og sår etter stifter, samt ett dokumentasjonsfoto av utstil- lingen.

Det er gledelig at boktrykk nå kan sies å være anerkjent som kunstform i sin egen rett

Ane Thon Knutsens doktorgradsprosjekt vender tilbake til Kunstneres hus i høst der verket også ble stilt ut i 2020.

Med utislørt beundring for den vakre typografien

Av Jan Erik Øvergård

Torbjørn Eng (66), fast medlem av dugnadsgjengen i Venneforeningen til Pressemuseet Fjeld-Ljom, har skrevet bok om typografiens historie. Dette kommer som en naturlig forlengelse av hans store interesse for faget, som ikke minst er kommet til syne gjennom nettstedet «Typografi i Norge» (typografi.org) som Torbjørn har driftet siden millenniumskiftet.

Boken han har utgitt har tittelen «Da typografien ville være kunst», med undertittelen «Norsk typografi 1800-1900 — fra nyklassisisme til historisme og den frie retning».

Her handler det altså i sannhet om en utgivelse med utislørt respekt og beundring for faget og skjønnheten i typografien.

— Hva fikk deg til å fatte interesse for typografi, og velge dette som yrkesvei?

— Jeg har i mange sammenhenger, som skoleelev, vernepliktig soldat og politisk aktiv engasjert meg i publisering av forskjellige slag, og har likt å tegne skrift og lage layout.

Da jeg utdannet meg til bibliotekar hadde vi også litt bokhistorie på pensum, noe som gjorde at jeg skjønte at jeg heller burde vært typograf — heller lage trykksaker enn å formidle dem. Så kort tid etter at jeg ble ferdig utdannet bibliotekar, klarte jeg å få en fot innfor i Dagbladet, og fikk etter hvert anledning til å gå opp til svenneprøven der.

HULLBAND

— Hvordan har du opplevd at faget har utviklet seg i løpet av tiden du har vært yrkesaktiv som typograf?

— Da jeg begynte i Dagbladet i 1981 var det bare et fåtall skjermterminaler i settet, og det meste av teksten ble tastet inn på hullbånd (perforering) som så ble lest inn i datanlegget. Noe tekst ble også skrevet av journalistene på spesielle skrivemaskiner som så kunne leses optisk (OCR). Etter hvert ble det terminaler til alle. Tekstspaltene ble skrevet ut på fotosettere, og avis-sidene ble ferdigstilt på lysbord, ved montasje av tekst, titler og bilder. Da jeg hadde fått fagbrevet begynte jeg i annonseavdelingen, der vi fikk de nye

Mac- og PC-ene med grafisk programvare, og kunne lage helt ferdige annonser på skjermen, med både tekst, bilder og farger. Da fikk vi enorme kreative muligheter og mange skrifter å velge blant.

— Hvordan kom du på tanken å skrive en bok om norsk typografi på 1800-tallet?

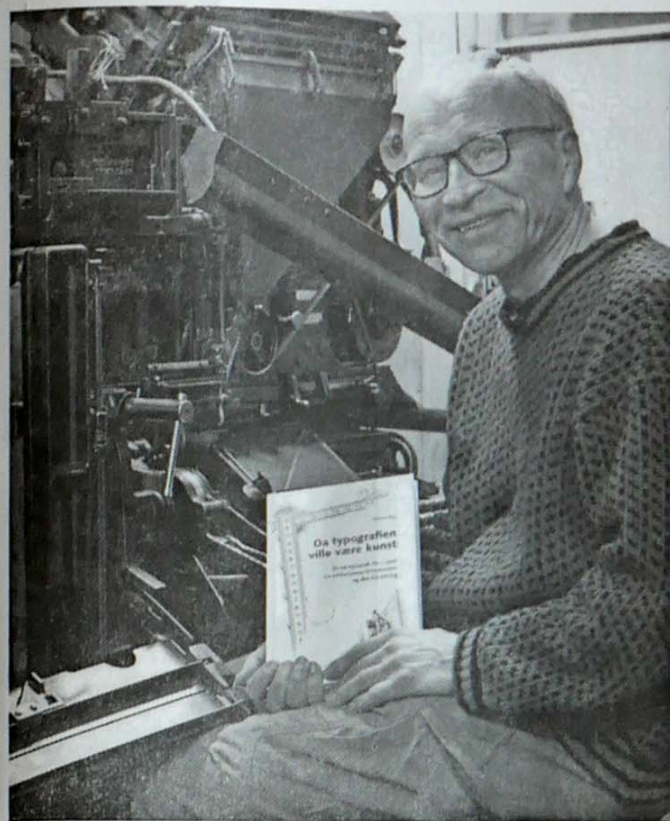
— Jeg ble etter hvert veldig fascinert av typografi og de grafiske fagene og historien, og begynte å lese faglitteratur på fritida. De forskjellige skrifttypene og deres historie fascinerte meg, og i 1994 laget jeg en digital font selv, «Frisianus», som har solgt over hundre eksemplarer siden da, og fortsatt selger et par eksemplarer i året. Samtidig begynte jeg å forske på enkelte deler av norsk boktrykkhistorie, som generelt er for lite undersøkt. Jeg har publisert noen artikler i fagtidsskrifter og fagbøker, og etter hvert skaffet jeg meg mitt eget nettsted, Typografi i Norge (typografi.org). Her kan jeg legge ut det jeg ønsker, når jeg har noe jeg vil si. Boka «Da typografien ville være kunst» er det mest omfattende jeg har gjort, og omtaler en periode i norsk boktrykkhistorie, slutten av 1800-tallet, som absolutt ikke er undersøkt tidligere. Dette blant annet fordi denne tidas dekorative, fargerike og uttrykksfulle typografi lenge ble bedømt som en nedgangperiode.

OPPFØLGER?

— Hvem er målgruppa for boken?

— Målgruppen er de som er spesielt interessert i trykkskrifter, typografi og grafisk historie og bokhistorie. Kanskje den vil interessere også noen med interesse for kunsthistorie. Jeg håper den vil bli lest av mange grafiske designere og faglærte typografer (det som i dag heter mediografikere).

— Boken omhandler norsk typografi på 1800-tallet. Har du

Torbjørn Eng ved settemaskina i Fjeld-Ljom, der han har mange timers innsats som medlem i venneforeningens dugnadsgjeng.

tanker om en oppfølger som LINOTYPE

— Du er aktivt dugnadsmedlem i venneforeningen til Pressemuseet, hva får du ut av å være med der?

— Fordi jeg har hytte på Røros og er interessert i boktrykkhistorien, hadde jeg lenge lyst til å engasjere meg i museumsarbeidet på stedet. Her kunne jeg dessuten få litt erfaring med de gamle grafiske teknikkene, som var kastet ut av Dagbladet da jeg begynte der, men som jeg hadde lyst til å bli kjent med. Da jeg nærmet meg pensjonistalder tok jeg kontakt med dugnadsgjengen, som samtidig var ute etter nye rekrutter. Så fikk jeg min faste plass ved en Linotype blysettemaskin.

— Hva er din relasjon til Røros?

— Stamtreet mitt forteller at slekta går helt tilbake til Hans Aasen som fant den første kobbermalmen. Men det er jeg nok ikke alene om... Min oldefar vokste opp i Tyristuggu, det aller minste og mest fattigslige huset på Røros, rett ved slegghaugene. Han hadde butikk i Kjerkgata, og en av hans døtre flyttet til Oslo og ble min mor. Jeg har litt slekt på Røros fortsatt, og min familie skaffet seg en hytte i Småsetran. Alle mine barn har et nært forhold til Bergstaden, så hytta blir brukt 5-10 ganger i året, selv om den ligger 40 mil unna!

— Du er aktivt dugnadsmedlem i venneforeningen til Pressemuseet, hva får du ut av å være med der?

— Fordi jeg har hytte på Røros og er interessert i boktrykkhistorien, hadde jeg lenge lyst til å engasjere meg i museumsarbeidet på stedet. Her kunne jeg dessuten få litt erfaring med de gamle grafiske teknikkene, som var kastet ut av Dagbladet da jeg begynte der, men som jeg hadde lyst til å bli kjent med. Da jeg nærmet meg pensjonistalder tok jeg kontakt med dugnadsgjengen, som samtidig var ute etter nye rekrutter. Så fikk jeg min faste plass ved en Linotype blysettemaskin.

— Hva er din relasjon til Røros?

— Stamtreet mitt forteller at slekta går helt tilbake til Hans Aasen som fant den første kobbermalmen. Men det er jeg nok ikke alene om... Min oldefar vokste opp i Tyristuggu, det aller minste og mest fattigslige huset på Røros, rett ved slegghaugene. Han hadde butikk i Kjerkgata, og en av hans døtre flyttet til Oslo og ble min mor. Jeg har litt slekt på Røros fortsatt, og min familie skaffet seg en hytte i Småsetran. Alle mine barn har et nært forhold til Bergstaden, så hytta blir brukt 5-10 ganger i året, selv om den ligger 40 mil unna!

EN TITT I VARE
SETTEKASSER

Populære Goudy

På 1950- og 60-tallet ble skriften Goudy Old Style mye brukt i Norge. Vi finner den også i Pressemuseet Fjeld-Ljom.

Typografene kaller den en «gammelantikva» (engelsk «old style»). Goudy Old Style har nemlig karaktertrekkene til renessansens trykkskrifter. Dette vises i diagonal trykfordeling (f.eks. i bokstaven O), og i skrå og avrundete seriffer (tverravlutningene på f.eks. beina til bokstaven N).

Goudy Old Style ble skapt av den amerikanske skriftdesigneren Frederic W. Goudy i 1915. Han solgte rettighetene til American Type Founders (ATF) for bare 1500 dollar. Det han da ikke visste, var at skriften skulle bli en bestselger.

Skriften er rund og gir et vennlig inntrykk. I blytida ble den mye brukt i reklame og i bøker. Et av Goudys spesielle fortrinn er de korte underlengdene (f.eks. den nederste løkken på bokstaven g), noe som gjør at den tar mindre plass i høyden.

Goudy Old Style ble i Norge støpt for hånd av Det norske skriftstøperi i Oslo. Den fantes for Monotype, men ikke for linjestøpemaskinene Linotype og Intertype. Pressemuseet Fjeld-Ljom har den bare som håndstans.

Goudy er brukt i tittelen til denne artikkelen.

Torbjørn Eng

Verdifull gave

Christiania Kathedralskoles Bibliotek har med sine 300 år landets eldste offentlige boksamling. De har nå fått en betydelig tilvekst gjennom en donasjon fra Anne Marie og Kjell Chr. Ulrichsen. Deres samling var den uten sammenligning største og viktigste av bøker etter Henrik Wergeland i privat eie, bevart intakt og supplert gjennom hundre år og tre ledd med samlere.

Ekteparet Ulrichsen er også viktige støttespillere for Pressemuseet Fjeld-Ljom, gjennom John Solheims fond, innstiftet av de to til minne om Anne Maries far.

Biblioteket ved Katedralskolen har stått senralt i den nylige utgivelsen av boken Bibliotheca Wergelandiana, den hittil grundigste bokhistoriske redegjørelsen for noe norsk forfatterskap — en komplett, gjennomillustrert og kommentert katalog og bibliografi på 340 sider.

Torbjørn Eng

Da typografien ville være kunst

Norsk typografi 1800-1900
— fra nyklassisisme til historisme
og den frie retning

Fra omslaget til Torbjørn Engs bok om typografiens historie i Norge.

Så har hans gjerning endt

Ved Johan Falkbergets bortgang, Kølhogden Hedstrøm red en natt til skriftklokken fra «Mugg» som nå ved Ruggelsjøen sto. Han kvast klokkeauget hugg - han var kammerat så tro. Han ringte nå ett budskap som rettet var til de geseller som nedsablat var i dette kompani

Frå gravene de reiste seg ble kalt æresvakt.

De skulle stå i honør på stedet mars. Giv akt! Og de stod alle stille i vårens kvite snø da Hedstrøm dem forkynnte: Vår konge han er død

Og ingen lampe da ble tendt på dikterkongens slitte bord. Der lå igjen kun hans penn. Den skrevet hadde visdomsord. I skogen høstes intet sus. Så taus vårnatten lå

med stjerner over øde hus på himlen høy og blå Kølhogden da sin ordre gav, så var hans gjerning endt. Iran i natten videre red hare var av skjebne sendt. Tidløs en dragon, ja han var med sabel og tresnutet hatt. Og mangen mil han travet - baklengs i salen stram han satt.

Baronen

Hakon Solli, av mange bedre kjent som «Baronen» var en iutlig skribent.

Han skrev fortellinger fra Røros og gruvemiljøet, som han kjente god fra eget virke. En kunnskap som han også utnyttet i de mange årene han virket som omviser for turister som tok turen til Røros.

Gjennom familien til Hakon Solli har vi fått tilgang på mange av tekstene hans og tilatelse til å gjengi smakebiter av dette i museumsavisa.

BLI MEDLEM!

Pressemuseet Fjeld-Ljoms venner

VIPPS 513265

Bankgiro 4280.05.29020 300 kr

Venneforeningen til Pressemuseet drives på dugnad, medlemskontingenten går uavkortet til å drifte det unike museet som hvert år lager avis på gamleimåten. Støtt arbeidet med ditt medlemskap.

www.fjeld-ljom.no

Når du tipper
Husk å gi Pressemuseet
Fjeld-Ljom grasrotandelen
Org.nr. 998 587 611